

TOMASZ MARCYSIAK
*Akademia Techniczno-Rolnicza
w Bydgoszczy*

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH W OPINII DORADCÓW ROLNICZYCH

1. Wstęp

U szczytu rozwoju ery przemysłowej zaczęto dostrzegać ograniczoność niektórych zasobów eksploatowanych przez człowieka oraz postępującą dewastację środowiska naturalnego. Zgłoszono też postulat rozwoju, który daje się pogodzić zarówno z przyszłymi, jak i obecnymi potrzebami człowieka. Taki rozwój jako efekt wyważonych relacji ze środowiskiem naturalnym, Barbara Ward określiła terminem zrównoważony. Koncepcja zrównoważonego rozwoju (sustainable development) służy dziś między innymi do określenia praktycznych potrzeb funkcjonowania i odnosi się do analizy różnych zasobów i systemów przestrzennych np. miast, obszarów wiejskich, rolnictwa, turystyki itp. W niniejszym opracowaniu sustainable development rozumiany jest jako koncepcja trwałego wzrostu z uwzględnieniem aspektów ekonomicznych, społecznych, kulturowych, ekologicznych i technologicznych.

W 2004 roku Polska ma się stać nowym członkiem Unii Europejskiej. Jednym z ważniejszych obszarów pojawiających się podczas negocjacji członkowskich, a zarazem budzącym szerokie zainteresowanie mediów i opinii publicznej jest polska wieś i rolnictwo. Zamysłem współczesnych animatorów życia społecznego jest wykorzystanie stanu polskiego rolnictwa jako atutu, dla propagowania rolnictwa ekologicznego, a przez to poprawy jakości życia mieszkańców obszarów wiejskich. W prowadzonych dyskusjach pojawiają się głosy wskazujące potrzebę przeorientowania tradycyjnych form rolnictwa w rolnictwo społecznie zrównoważone [patrz Woś 2002]. Jednym z priorytetów rozwojowych powinno być właściwe kształtowanie struktury krajobrazu rolniczego, prowadzące do poprawy bilansu cieplnego i wodnego oraz kształtowanie naturalnych procesów samooczyszczania się środowiska, co w efekcie ma doprowadzić

do trwałego i zrównoważonego ze środowiskiem naturalnym rozwoju rolnictwa [Łojewski, Skinder 1998].

Przyjęcie nowych koncepcji przez rolników i pozostałych mieszkańców obszarów wiejskich zależy jednak od wielu czynników, tj.: uniwersalnych cech adaptatorów, jakości użytkowanej przestrzeni produkcyjnej, gospodarczego potencjału regionu i koniunktury ekonomicznej oraz od wymiany myśli między ludźmi [Zawisza 2002]. Istotnym ogniwem w transformacji nowych idei mogą być państwowe organizacje doradcze rozmieszczone na terenie całego kraju. Wynika to nie tylko z gęstej sieci punktów doradczych, ale i z potencjału tkwiącego w strukturze ODR.

2. Cel, metody i organizacja badań

Z uwagi na potrzebę udziału w dyskusji nad modernizacją gospodarstw, możliwościami poprawy jakości życia ludności rolniczej, a także intelektualnego i organizacyjno-technicznego zaplecza ośrodków doradztwa rolniczego do badań wytypowano wybranych kierowników rejonowych zespołów doradczych.

Ankiety skierowano do osób, które naszym zdaniem mają duży wpływ na przenikanie innowacji technologicznych i nowych idei do środowisk rolników i przedsiębiorców wiejskich oraz kompetentnych w temacie odnowy wsi i rolnictwa. Biorący udział w badaniu kierownicy pracują w sumie z grupą 1169 podległych im doradców. Według zebranych informacji można szacować, że na obszarze działania tych doradców znajduje się 1 120 717 rolników, z których 173 prowadzi gospodarstwa ekologiczne (z atestem lub w trakcie uzyskiwania atestu). Narzędziem badawczym był kwestionariusz ankiety składający się z 52 pytań. W lipcu i sierpniu 2002 roku wysłano do ośrodków doradztwa rolniczego działających w każdym województwie 300 ankiet. Do stycznia 2003 roku z 13 województw otrzymano 122 wypełnione ankiety. Bazę danych i obliczenia statystyczne sporządzono za pomocą programu Access.

Badanie to miało między innymi: określić w jakim stopniu rozpowszechniony jest postulat rozwoju zrównoważonego w ośrodkach doradztwa rolniczego na terenie całego kraju, wskazać stopień kojarzenia tego postulatu z ekologią oraz sformułować hipotezy dla bardziej systematycznych badań nad jego upowszechnianiem i możliwościami wprowadzenia do praktyki rolniczej w Polsce w najbliższych latach¹. W przededniu wstąpienia Polski w struktury UE wiedza mieszkańców wsi o UE jest wciąż niewystarczająca. Niewiele zapewne zmieniło się od czasu, kiedy tuż przed referendum unijnym Fedyszak-Radziejowska informowała: „Warto pamiętać, że większość mieszkańców wsi nie ma doktoratu z pra-

¹ W niniejszym opracowaniu zamieszczono tylko część wyników i komentarzy, których pełen opis można znaleźć w książce: Zawisza S. /red./: „Zarządzanie zrównoważonym rozwojem obszarów wiejskich”. Wydawnictwa Uczelniane ATR, Bydgoszcz 2004, ss. 357.

wa unijnego i musi przed podjęciem decyzji w referendum zaufać nie tylko własnemu rozsądkowi i rozsądkowi sąsiadów, lecz także ekspertom, elitom i swoim przywódcom...”[Fedyszak-Radziejowska 2003]. Do grona tych ekspertów zalicza się między innymi doradców rolniczych, dlatego istotne wydaje się poznanie nie tylko sposobów działania doradców, ale także ich opinii na temat nowych koncepcji i możliwości ich upowszechniania.

W badaniu wzięło udział 122 kierowników rejonowych zespołów doradczych (69 mężczyzn i 53 kobiety) w wieku od 30 do 66 lat. Reprezentowali oni ODR-y z 13 województw. Zebrana próba to 1/3 całej populacji.²

Zdecydowana większość respondentów posiadała wykształcenie wyższe 83,6% lub wyższe i podyplomowe 9,8 %. Tylko 4 respondentów (3,3% badanej zbiorowości) miało średnie wykształcenie.

3. Wyniki badań

3.1. Rola i możliwości ODR w realizacji koncepcji rozwoju zrównoważonego w opinii doradców rolniczych

Po czternastu latach transformacji ustrojowej obszary wiejskie nadal funkcjonują w swego rodzaju próżni społecznej, której przyczyn należy upatrywać między innymi w niedostatku instytucji reprezentujących interesy lokalnych społeczności, takich jak stowarzyszenia, fundacje, grupy działania, inicjatywy obywatelskie itp. [Kaleta 2003]. Priorytetem ostatnich lat stały się działania aktywizujące kapitał społeczno-gospodarczy wsi, które przyjęły nazwę polityki regionalnej czy strukturalnej. Za deklaracjami politycznymi pojawiły się także środki finansowe (fundusze strukturalne), które mają sprzyjać aktywizacji społeczno-ekonomicznej w sferach gospodarczych, społecznych, przyrodniczych i kulturowych wsi i małych miast [Kaleta 2003]. Wsparcie finansowe (w postaci bezwrotnych grantów) z funduszy strukturalnych realizujące politykę przemian obszarów wiejskich obejmie trzy priorytety:

Priorytet I – wspieranie zmian i dostosowań w rolnictwie.

Priorytet II – zrównoważony rozwój obszarów wiejskich.

Priorytet III – rozwój i dostosowanie do norm UE artykułów rolnych [Paradowski 2003].

W ramach pierwszego priorytetu przewidziano pomoc dla instytucji, których jednym z celów jest pogłębianie wiedzy zawodowej rolników. Pomoc obejmie

² Całkowita populacja tej grupy zawodowej wynosi w przybliżeniu 290 kierowników rejonowych, jak oszacowano według listy teleadresowej ośrodków doradztwa rolniczego, zamieszczonej na stronach internetowych Krajowego Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich: www.cdr.gov.pl

miedzy innymi szkoły rolnicze, instytucje i centra rozwoju przedsiębiorczości typu *non profit* oraz jednostki doradztwa rolniczego [Paradowski 2003].

Plany te pokrywają się z oczekiwaniami badanej grupy doradców, którym zadano pytanie, o możliwości upowszechniania postulatów zrównoważonego rozwoju rolnictwa. Pytanie to miało charakter otwarty i na podstawie uzyskanych odpowiedzi stworzono klasyfikację najczęściej wymienianych i zbliżonych do siebie odpowiedzi (tabela 1). Przede wszystkim doradcy skłaniają się ku szkoleniu i propagowaniu nowych technologii bardziej przyjaznych naturalnemu środowisku (36,1% respondentów). Podobnego zdania jest kolejnych 15,6 % respondentów, którzy postulują także o poszerzenie zakresu usług doradczych i pozyskanie na ten cel dodatkowych środków finansowych.

Działania stymulujące odnowę wsi i restrukturyzację rolnictwa mogą napotykać szereg barier nie tylko ekonomicznych, ale i mentalnych. Dla największej grupy społeczno-zawodowej jaką stanowią rolnicy drugoplanowym będzie zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego w sytuacji rozchwieanego rynku rolnego i braku możliwości znalezienia alternatywnego zatrudnienia na wsi. Potwierdza to opinia 27,9% badanych doradców, którzy twierdzą, że upowszechnianie tego postulatów zrównoważonego rozwoju jest trudne z uwagi na nieopłacalność wielu kierunków produkcji rolniczej, destabilizację rynku rolnego oraz generalne ubożenie mieszkańców wsi.

Tabela 1

Możliwości pracowników ODR w upowszechnianiu postulatów zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do lokalnej grupy rolników

Uzyskane odpowiedzi	Liczba respondent.	%
Szkolenia programowe, informowanie, doradztwo w aspekcie wprowadzania nowych technologii i podejmowania decyzji np. o zmianie kierunku i sposobu produkcji	44	36,1
Małe przekonanie rolników do tej idei - nieopłacalność i destabilizacja rynku rolnego	28	23
Pomoc finansowa na działalność doradczą, zwiększy się kontakt doradca-rolnik, poszerzy zakres usług i profesjonalizm ODR	19	15,6
Małe możliwości ze względu na ubożenie całej wsi	6	4,9
Pomoc finansowa na działalność rolniczą i inwestycje w infrastrukturę wiejską	5	4,1
Wystarczy kilka przykładów produkcji ekologicznej w okolicy	4	3,3
Dostosowanie programów realizacja działań według standardów UE	2	1,6
Uregulowania prawne	2	1,6
Inne	9	7,4
Brak odpowiedzi	3	2,4
Razem	122	100,0

Źródło: Wyniki badań własnych.

Według doradców odpowiednim dla upowszechnienia postulatów zrównoważonego rozwoju będą konkretne działania na przykład w postaci dobrze działają-

cych w okolicy gospodarstw ekologicznych (3,3% respondentów). Będzie to możliwe (jak sądzi 4,1% respondentów), kiedy inwestycje obejmą swym zasięgiem także infrastrukturę techniczną wsi, które są niezbędnym warunkiem rozwoju i dostosowań produkcji rolniczej oraz wzrostu atrakcyjności wsi.

3. 2. Strategie rozwoju obszarów wiejskich w opinii doradców

Skupienie wysiłku na stałym wzroście produktywności, wymusiło racjonalizację produkcji, czyli koncentrację ziemi, wprowadzenie nowych technologii, a także zmniejszenie zapotrzebowania na siłę roboczą w rolnictwie [Kaleta 2000]. Odbiło się to negatywnie na obszarach wiejskich, które w Polsce stanowią swoistą kombinację poziomu kultury i poziomu technizacji rolnictwa [Marks, Białobrzaska 2002]. Każdy jednak region cechują obok słabych, także mocne strony, które można wykorzystać przy wyborze korzystnej dla danej społeczności strategii rozwoju [Duczkowska-Małysz 1999]. Rozwój zrównoważony to także postulat poprawy konkurencyjności obszarów wiejskich jako miejsca zamieszkania i pracy nie tylko na płaszczyźnie wieś - miasto, ale także w aspekcie regionalnym, mając na uwadze obszary słabo rozwinięte z przyczyn historycznych bądź geograficznych i naturalnych. Inwestycje umożliwiające prowadzenie działalności gospodarczej mogłyby zwiększyć zatrudnienie, a tym samym wpłynąć na ograniczenie bezrobocia. Tymczasem potencjalni inwestorzy wybierają jedynie miejsca o dogodnym położeniu w pobliżu większych aglomeracji i tras komunikacyjnych. W rezultacie pogłębiają się odmienności nawet sąsiadujących ze sobą regionów. Rosner, w opracowaniu typologii wiejskich obszarów problemowych podsumowując wyniki swojej pracy stwierdza, że rozwój społeczno-gospodarczy gmin wiejskich wymaga ściśle ukierunkowanego wsparcia. Część gmin może rozwiązać swoje problemy przy pomocy właściwej polityki lokalnej, jednak pozostałe gminy mogą potrzebować wsparcia zewnętrznego [Rosner 1999].

Projektując badania zastanawiano się jakie rozwiązanie wybraliby doradcy w przypadku przedstawienia im dwóch przeciwstawnych strategii rozwojowych. Przy czym jedno o charakterze rozwoju przemysłowego, promującego obszary o korzystnym potencjale rozwojowym (rozbudowana infrastruktura itp.), a drugie o charakterze postulatu wyrównania szans rozwojowych obszarów o niekorzystnej sytuacji społeczno-gospodarczej. Pytanie to miało na celu sprawdzenie nastawienia doradców do zrównoważonego rozwoju. W ankiecie zaproponowano następujące opcje problemu:

pierwsza – inwestowanie w nowoczesne i efektywne przedsiębiorstwa skoncentrowane tylko w regionach, które obecnie dysponują najlepszą infrastrukturą gospodarczą i rokują najwyższą opłacalność tychże inwestycji,

druga – inwestowanie w regionach opóźnionych, dysponujących słabo rozwiniętą infrastrukturą społeczną i gospodarczą w celu zrównoważenia warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich.

Wyniki tego sondażu wraz z wybranymi typami opinii na temat wymienionych propozycji strategii rozwojowych prezentują tabela 2 i 3.

Respondenci w większości poparli drugą opcję rozwoju ukierunkowaną na wyrównanie szans społeczno-gospodarczych między poszczególnymi regionami (83,6% respondentów). Taki pomysł negatywnie oceniło tylko 2,5% respondentów. Na uwagę zasługuje 15,6% poparcie dla pierwszej opcji oraz kilka powtarzających się komentarzy, w których 11,5% respondentów zwraca uwagę na społeczne skutki potencjalnej realizacji takiego programu.

Opinie doradców o programach rozwojowych są bardzo ważne, gdyż lokalni i regionalni liderzy skupiający wokół siebie społeczność wiejską mogą doprowadzić do wypracowania lokalnego konsensusu aktywizującego cały region [Kozuch, Sokołowska 2000]. Tymczasem doradca może wspierać ich w podejmowaniu innowacyjnych działań lub poprzez swoje działania wpływać na podejmowanie przez rolników działań w kierunku różnicowania działalności rolniczej na danym obszarze.

Tabela 2

Ocena pomysłu inwestowania w nowoczesne i efektywne przedsiębiorstwa w regionach z najlepszą infrastrukturą gospodarczą i rokujących najwyższą opłacalność inwestycji

Jak ocenia Pan(i) pomysł inwestowania w nowoczesne i efektywne przedsiębiorstwa skoncentrowane tylko w regionach, które obecnie dysponują najlepszą infrastrukturą gospodarczą i rokują najwyższą opłacalność tychże inwestycji	Liczba respondent.	%
Oceniam pozytywnie	19	15,6
Oceniam negatywnie	70	57,4
Z ekonomicznego punktu widzenia tak, ale ze społecznego nie	14	11,5
Inwestycje należy kierować umiarkowanie we wszystkich regionach pod kontrolą rządu	8	6,5
Tylko lokalnie aktywizować	2	1,5
Inne	3	2,5
Brak odpowiedzi	3	2,5
Nie mam zdania	3	2,5
Razem	122	100,0

Źródło: Wyniki badań własnych.

Tabela 3

Ocena pomysłu inwestowania w regionach opóźnionych, ze słabo rozwiniętą infrastrukturą społeczną i gospodarczą w celu zrównoważenia warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich

Jak ocenia Pan(i) pomysł inwestowania w regionach opóźnionych, dysponujących słabo rozwiniętą infrastrukturą społeczną i gospodarczą w celu zrównoważenia warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich?	Liczba respondent.	%
Oceniam pozytywnie	102	83,6
Oceniam negatywnie	3	2,5
Tylko lokalnie aktywizować	7	5,7
Decyduje państwo	2	1,6
Nierealne	2	1,6
Inne	3	2,5
Brak odpowiedzi	1	0,9
Nie mam zdania	2	1,6
Razem	122	100,0

Źródło: Wyniki badań własnych.

Badana grupa doradców przyszłość obszarów wiejskich utożsamia nadal z rozwojem rolnictwa. Wskazują na to wypowiedzi respondentów na temat roli rolnictwa w przyszłym rozwoju obszarów wiejskich (tabela 4).

Tabela 4

Rola rolnictwa w przyszłym rozwoju obszarów wiejskich

Rola rolnictwa	Liczba respondent.	%
Wiodąca - główny warsztat pracy uzupełniony agroturystyką, produkcją zdrowej żywności przy zachowaniu krajobrazu i czystego środowiska naturalnego	39	32,0
Wiodąca - wspomaga inne sektory gospodarki oraz usługi, dające zatrudnienie i -- trudno powiedzieć	20	16,4
Przy odpowiednim wsparciu finansowym będzie konkurencyjne w stosunku do rolnictwa UE i w perspektywie czasu stanie się godnym źródłem dochodu rolników i budżetu państwa	15	12,3
Nie ma rolnictwa nie ma wsi, tradycji i obszarów wiejskich, rozwój rolnictwa to także kultura regionalna, tożsamość	12	9,8
Po prostu wiodącą	12	9,8
Podstawową jak źródło wyżywienia kraju	5	4,1
Jako miejsce pracy	1	0,8
Malejącą	13	10,7
Inne	2	1,6
Brak odpowiedzi	3	2,5
Razem	122	100

Źródło: Wyniki badań własnych.

W wypowiedziach można znaleźć pozytywne nastawienie do upowszechniania koncepcji rolnictwa zrównoważonego ukierunkowanego na produkcję zdrowej żywności, ochronę środowiska w połączeniu z innymi sektorami gospodarki, usługami na obszarach wiejskich i agroturystyką. „Nie ma rolnictwa, nie ma także wsi, tradycji i obszarów wiejskich” – twierdzi 9,8% respondentów. Tylko 10,7% respondentów uważa, że rola rolnictwa w kształtowaniu obszarów wiejskich w Polsce będzie w przyszłości coraz mniejsza.

4. Podsumowanie

Wyniki badań wskazują, że Ośrodki Doradztwa Rolniczego, mimo bardzo ograniczonych zasobów, wciąż odgrywają znaczącą rolę w procesie przekazywania wiadomości o nowych technologiach i koncepcjach dotyczących prowadzenia działalności rolniczej. Zapewnia to odpowiednio rozbudowana struktura organizacyjna tych instytucji i wysoko wykwalifikowani pracownicy.

Przyszłość obszarów wiejskich doradcy utożsamiają z rozwojem rolnictwa. Dostrzegają jednak szereg problemów, które są głównymi przyczynami marginalizacji społeczności wiejskiej i biedy na wsi. W celu zrównoważenia rozwoju warunków życia mieszkańców obszarów wiejskich doradcy zaakceptowaliby pomysł inwestowania w regionach opóźnionych, dysponujących słabo rozwiniętą infrastrukturą społeczną i gospodarczą, ale w powiązaniu z lokalną aktywizacją kapitału społecznego. Ceną rozwoju w systemie wolnego rynku i konkurencji może być jednak jeszcze większe rozwarstwienie społeczne. Takiej tendencji ma się właśnie przeciwstawić działanie w oparciu o postulat zrównoważonego rozwoju.

Zachodzące w rolnictwie przeobrażenia stale zmieniają charakter pracy doradczej. Osadzenie w realiach gospodarki rynkowej nowych problemów takich jak: podwyższenie ryzyka inwestycji czy zmienna koniunktura gospodarcza upodabnia prace doradcy rolniczego do pracy doradców funkcjonujących w innych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego [Turski 2000]. Doradcy nastawiają się obecnie bardziej na odnawialny system rolnictwa, a mniej na rolnictwo z dużym wkładem środków produkcji. Ten system gospodarowania powinien być dostosowany do miejscowej sytuacji, którą rolnik zna lepiej niż pracownicy naukowci, czy doradcy. Dlatego nadal tradycyjną wiedzę rolników uznaje się za kluczową w rozwijaniu odnawialnego rolnictwa [Van den Ban 1997].

Upowszechnianiu koncepcji zrównoważonego rozwoju powinien towarzyszyć (oprócz wsparcia ze strony lokalnych samorządów i zewnętrznych wzmocnień w postaci funduszy strukturalnych) działania edukacyjne nie tylko na poziomie szkoleń organizowanych przez instytucje doradcze ale także na poziomie szkolnictwa rolniczego w szkołach średnich i wyższych. Upłynie jeszcze wiele lat zanim oceny sytuacji na wsi zmienią swój emocjonalny ton, niestety w większości oddający prawdziwy obraz rzeczywistości społeczno-gospodarczej pol-

skiej wsi: „Rozchwyane rynki rolne, kłopoty ze sprzedażą podstawowych produktów (...), postępujące bezrobocie, brak możliwości znalezienia alternatywnej pracy na wsi,...bieda staje się codziennym udziałem wielu chłopskich rodzin” [Ardanowski 2003].

LITERATURA

1. Ardanowski J.K. (2003): Rolnicy i ich organizacje. Nowe życie gospodarcze nr 9. Raport z konferencji: „Szanse polskiej wsi i rolnictwa w integracji z UE”, 11-13.
2. Duczkowska-Małysz, K. (1999): Wiejskie obszary problemowe – dylematy rozwoju w świetle regionalnej polityki Unii Europejskiej. [w:] Aktywizacja społeczności lokalnych o cechach problemowych. CROW, UWM, Olsztyn, 9.
3. Fedyszak-Radziejowska B. (2003): Eurofobie i agrofobie. Nowe życie gospodarcze nr 9. Raport z konferencji: „Szanse polskiej wsi i rolnictwa w integracji z UE”, 4-6.
4. Kaleta A. (2000): Rolnictwo. [w:] Encyklopedia Socjologii, tom 3. Oficyna Naukowa, Warszawa, 327-328.
5. Kaleta A. (2003): Wieś potrzebuje rozwoju zrównoważonego. Nowe życie gospodarcze nr 9. Raport z konferencji: „Szanse polskiej wsi i rolnictwa w integracji z UE”, 10-11.
6. Kożuch B., Sokołowska S. (2000): Mechanizmy ekorozwoju a konkurencyjność obszarów wiejskich. [w:] Ekorozwój w polityce regionalnej. Wyd. Politechniki Białostockiej, Białystok, 191-202.
7. Łojewski S., Skinder Z. [red.]. (1998): Środowiskowe uwarunkowania zrównoważonego rozwoju rolnictwa. Synteza badań diagnostycznych. Wyd. Uczelniane ATR Bydgoszcz, 11-13.
8. Marks R., Białobrzeska R. (2002): Konkurencyjność obszarów wiejskich a globalizacja procesów gospodarczych. [w:] Roczniki Naukowe SERiA, tom IV, zeszyt 1, Warszawa - Bydgoszcz, 119.
9. Paradowski M. (2003): Sektorowy program operacyjny. Nowe życie gospodarcze nr 9. Raport z konferencji: „Szanse polskiej wsi i rolnictwa w integracji z UE”, 14-16.
10. Polska Wieś 2000. Raport o stanie wsi. Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa. Warszawa 2001, 12.
11. Rosner A. (1999): Wiejskie obszary problemowe – synteza wyników cząstkowych. [w:] Typologia wiejskich obszarów problemowych. PAN IRWiR. Warszawa, 118.
12. Rudnicki F., Skinder Z. (red.) 1999: Zrównoważony rozwój produkcji rolniczej i kształtowanie krajobrazu wiejskiego w regionie kujawsko-pomorskim. Wyd. Uczelniane ATR Bydgoszcz, 5.
13. Turski J. (2000): Propozycja zmian w organizacji prowadzeniu doradztwa rolniczego w Polsce. [w:] Kierunki rozwoju doradztwa rolniczego u progu XXI wieku. Materiały konferencyjne. KCDRRiOW Oddział w Poznaniu, Poznań, 231.

14. Van den Ban A.W., Hawkins H. S. (1997): Doradztwo rolnicze. Małopolskie Stowarzyszenie Doradztwa Rolniczego. Kraków, 21.
15. Wawrzyniak B. M. (2000): Doradztwo w agrobiznesie. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku. Włocławek, 73.
16. Woś A., Zegar S.J. (2002): Rolnictwo społecznie zrównoważone. IERiGŻ, Warszawa, 9.
17. Zawisza S. (2002): Przystawianie innowacji w wiejskich społecznościach lokalnych. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego nr 1, 17.

TOMASZ MARCYSIAK

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH W OPINII SŁUŻB DORODCZYCH

STRESZCZENIE

Źródłem opracowania są badania przeprowadzone wśród kierowników rejonowych zespołów doradczych pracujących w strukturach ośrodków doradztwa rolniczego na terenie całego kraju. W artykule poruszono kwestie lokalnej polityki w kontekście rozwoju zrównoważonego i opinie na temat roli rolnictwa w przyszłym rozwoju obszarów wiejskich.

Badana grupa doradców była pozytywnie nastawiona do upowszechniania postulatu rozwoju zrównoważonego, jednak podkreślała ograniczone możliwości finansowe w zakresie prowadzenia szkoleń, licząc na zdecydowane wsparcie ze strony funduszy strukturalnych.

TOMASZ MARCYSIAK

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN THE OPINION OF ADVISORY SERVICE

SUMMARY

The research was carried among managers of area advisory groups which are parts of agricultural advisory system on the whole country. In the paper there were brought up matters of local policy in the context of sustainable development and the manager opinion about agriculture role in further development of rural areas.

The examined group of advisory officers represent attitudes aiding disseminating sustainable development, however they strongly point at limited financial opportunity in the field of running professional trainings counting on structural funds support.